

Zitierhinweis

Dibelka, Jaroslav: review of: Pavel Himl / Jan Seidl / Franz Schindler (eds.), "Miluji tvory svého pohlaví". Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí, Praha: Argo, 2013, in: Český časopis historický, 2014, 1, p. 149-152, DOI: 10.15463/rec.1189726109

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

hlásení, ktoré okrem sekcie e), resp. 5, o Židoch, obsahovali aj samostatnú správu o hospodárskych pomeroch, čo napokon uvádza aj sama autorka v úvode na s. 20, ktorej súčasťou bola špeciálna časť povinne vyčlenená otázke židovského majetku – teda predovšetkým prebiehajúceho procesu arizácie.

Súčasť autorkinho výskumu predstavuje aj ďalšia zaujímavá pramenná báza, indikujúca osobnú iniciatívu jednotlivcov – žiadosti o získanie/pridelenie časti židovského majetku. Opäť však ide o typ materiálu, ktorý zachytáva postoje len tých členov slovenskej spoločnosti, ktorí boli v tomto procese aktívni. O názoroch ostatných, ktorí takúto činnosť nevyvíjali, naďalej nevieme a začleniť ich automaticky do kategórie „pasívni“ by bolo značne zjednodušujúce. Podrobnejšia analýza jednotlivých sťažností je výborným prostriedkom na poukázanie rozličnosti motívov, ktoré viedli ich pisateľov k takýmto činom, pripomínajúc, že dejiny ani ich aktéri nikdy neboli čierno-bieli. H. Kubátová neopomína ani špecifický fenomén udaní. Definuje ich na základe konceptu nemeckej historičky Christl Wickertovej, zdôrazňujúc, že tento druh listov býva napísaný z vlastnej vôle a nie na základe pokynov zhora (s. 104), ktorý neskôr dopĺňa ešte aj o dôležitý postreh Roberta Gellatelyho, že takéto konanie pisateľom dodávalo pocit spoločenskej moci (s. 230).

Aj napriek tomu, že je teoreticky možné uvažovať o typológii vzťahov medzi židovskou minoritou a majoritným obyvateľstvom, tak ako to definoval napr. spomínaný O. D. Kulka, nedokážeme primerane kvantifikovať podiel jednotlivých typov vzťahov v spoločnosti a takisto slabo sú zaznamenané ich kvalitatívne zmeny. V tomto bode naráža historický výskum na viaceré otázky a následné výzvy, na ktoré ešte bude potrebné hľadať odpovede. Monografia Hany Kubátovej je prvým systematickým a uceleným pokusom o spracovanie slovensko-židovských vzťahov. Ako som už zdôraznila, autorka zvolila zaujímavé metodologické koncepty, reflektujúce aktuálne trendy v historiografii, avšak ich aplikácia naráža na vyššie uvedené limity a výskum v tejto oblasti tak ešte zďaleka nie je uzavretou kapitolou.

Michala Lónčíková

Pavel HIML – Jan SEIDL – Franz SCHINDLER (edd.)

„Miluji tvory svého pohlaví.“ Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí

Praha, Argo 2013, 649 s., ISBN 978-80-257-0876-7.

Kniha, ktorá vyšla pod príznačným sjednocujúcim názvom „Miluji tvory svého pohlaví“, je do jiste míry výjimečná. Na jejím vzniku se podílelo třináct autorů, kteří se při svém výzkumu nepohybovali jen na poli historie, ale zároveň i medicíny, psychiatrie, sexuologie, sociologie a dalších humanitních věd. Výsledkem je publikace, jež může být právem označena jako interdisciplinárně pojatá. Pro vznik rozsáhlé monografie byla rozhodující konference „Homosexualita v českých zemích a humanitní vědy“, kterou uspořádala v březnu 2009 Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. Vzhledem k tomu, že se na ní setkaly příspěvky z mnoha oborů, vznikly nakonec tři výstupy z této konference. Kromě této knihy vyšla ještě další, která se zabývala reprezentací homosexuality v umění v historické perspektivě.¹ Dějiny homosexuality v českých zemích z pohledu samotných homosexuálů a jejich emancipace se pak snažila postihnout práce třetí.²

1 Martin C. PUTNA a kol., *Homosexualita v dějinách české kultury*, Praha 2011.

2 Jan SEIDL a kol., *Od žaltáře ke oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*, Brno 2012.

Nutno podotknout, že téma knihy je dnes stále vysoce aktuální. Zahraniční práce zaměřené na výzkum této problematiky se dosud zabývaly pro starší období především prostředím velkoměst a jejich homosexuálními subkulturami.³ Povšimly si rovněž skutečnosti, že na rozdíl od moderní justice bylo v raném novověku vyšetřování a soudní projednávání neveřejné, následný výkon trestu však byl naopak veřejný. Pramenem se vedle vyšetřovacích spisů staly dále především mravokárné, někdy i cestopisné texty.⁴

Autoři i autorky recenzované publikace se zabývali různými historickými podobami stejnopohlavních vztahů. Svoji pozornost věnovali především způsobům, kterými byly tyto vztahy mezi stejnopohlavně se chovajícími a cítícími lidmi označovány; a jak byli tito lidé pronásledováni, případně léčeni. Cílem knihy by tudíž mělo být zachycení fenoménu homosexuality v síti společenských institucí, kterými jsou soudy, věda či média a především nástin proměn jejich vztahu k němu. Stranou pozornosti by neměli zůstat ani konkrétní lidé a jejich vlastní prožitky.

Zde se však objevuje zřejmě největší úskalí tohoto výzkumu, protože především pro starší období je možné toto téma zkoumat téměř jen z institucionální roviny. K prožitkům konkrétního jedince je možné proniknout jen ve zcela výjimečných případech, a to z důvodu neexistující či nepatrné pramenné základny. Zatímco k normativnímu obrazu homosexuality se lze přiblížit pomocí různých písemností institucionální provenience, každodenní život konkrétních aktérů je patrně již navždy zahalen tajemstvím. Tabuizace homosexuality navíc do značné míry přetrvává dosud, což staví badatele, kteří by se chtěli zabývat třeba i poměrně nedávnými obdobími, před těžký až neřešitelný úkol.

Nejstarším obdobím zhruba do roku 1800 se zabývá Pavel Himl. Příspěvek odráží problematiku sodomie především z pohledu normy, přičemž se naplno ukazuje výše zmiňované největší úskalí, jímž je nedostatečná pramenná základna. Otázkou zůstává, jaká je příčina absence těchto pramenů. Je tomu tak z důvodu případné tolerance tehdejší společnosti k tomuto deliktu, nebo se jen tyto písemnosti v průběhu staletí nedochovaly? Zároveň je třeba poukázat na skutečnost, že zahraniční práce, které se věnují sodomii, se zaměřují především na její jiný typ, kterým byla takzvaná bestialita – pohlavní styk se zvířetem.⁵ Také prameny k výzkumu této problematiky se však v českých a moravských archivech zachovaly jen výjimečně. Himl si je dobře vědom proměnlivosti pojmů, které označují osoby navazující stejnopohlavní vztahy, v dějinách. Sodomie se mu ukazuje jako typicky možný bod střetu mezi zastánci teorií esencialismu a konstruktivismu, přičemž se však sám jednoznačně nepřiklání ani na jednu stranu.

Jiří Dufka přinesl konkrétní anatomii mimořádně obsáhlého případu sodomity: člena starého českoslezského rodu hraběte Sigmunda Tschirnhausa. Tento šlechtic zaměstnával svým chováním dvorskou kancelář několik desetiletí první poloviny 18. století. Poznatky, které přinesl rozbor této problematiky na jeho příkladu, však není možné generalizovat, ať už z důvodu výjimečnosti daného případu, či s ohledem na urozený původ provinilého jedince.

3 Srov. Rictor NORTON, *Mother Clap's Molly House. The Gay Subculture in England 1700–1830*, London 1992; Kent GERARD – Gert HEKMA (edd.), *The Pursuit of Sodomy. Male Homosexuality in Renaissance and Enlightenment Europe*, New York-London 1989.

4 K nejvýznamnějším knihám k problematice sodomie patří Bernd-Ulrich HERGEMÖLLER, *Sodom und Gomorrha. Zur Alltagswirklichkeit und Verfolgung Homosexueller im Mittelalter*, Hamburg 1998; Helmut PUFF, *Sodomy in Reformation Germany and Switzerland 1400–1600*, Chicago-London 2003.

5 Srov. Susanne HEHENBERGER, *Unkeusch wider die Natur. Sodomieprozesse im frühneuzeitlichen Österreich*, Wien 2006. Zde je shrnuta i základní literatura na s. 243–255.

Ostatní studie, které rovněž čerpají především z trestně právního kontextu, se již časově řadí do moderní doby. Je pozoruhodné, že 19. století, které bylo s ohledem na reflexi homosexuality zřejmě zlomovým obdobím v českých dějinách, tu není věnován ani jediný příspěvek. Dvěma „homosexuálními plzeňskými“ aférami, které začaly roku 1932, se zabýval Lukáš Nozar. Staly se mu odrazovým můstkem k pokusu o charakteristiku plzeňské homosexuální subkultury. Ta byla postižena v pramenech zásluhou činnosti tamní policie, která se snažila v pro ni téměř neznámém prostředí v průběhu vyšetřování co nejlépe zorientovat. Celé vyšetřování mělo i poměrně výrazný odraz v dobových médiích. Tato skutečnost spojuje Nozarovu studii s prací Marka Cornwalla, který čtenáři přiblížil zřejmě největší homosexuální aféru první republiky: rozpoutala se okolo představitele sudetoněmeckého mládežnického hnutí v Čechách a markantní postavy sudetoněmecké politiky v ČSR Heinze Ruthy.

Jan Seidl věnoval svoji pozornost v české historiografii dosud téměř netknuté otázce perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava. Zajímavé může být jeho zjištění, že protektorátní příslušníci podezřelí z homosexuálních styků zajímali gestapo jen tehdy, pokud mělo jejich konání rovněž nějaké politické souvislosti. Jinak se na první pohled perzekuce homosexuálů od doby první republiky příliš nelišila. Tuto tezi však musí potvrdit budoucí výzkum.

Franz Schindler se v rozsáhlé studii následně pokusil o uchopení života homosexuálních mužů za socialismu. Vyšel přitom ze svědectví 21 pamětníků různých ročníků narození (1921–1965). Na základě metod orální historie se mu podařilo postihnout každodenní život těchto lidí, kteří museli svoji orientaci ve vlastním zájmu skrývat i po dekriminalizaci homosexuality roku 1961. Při práci s tímto textem je však třeba brát v úvahu limity orální historie. Schindler se ve své práci nevyhýbá dokonce ani takovému detailu, jakým je nakreslení půdorysu pražských záchodků, v nichž se stejnopohlavně orientovaní muži scházeli za socialismu. Mnohem závažnější je však jeho postřeh, že rok 1961 nepřinesl rozvoj sebeorganizace homosexuálů v politické oblasti, stejně jako nedošlo k žádnému výraznému zlepšení jejich životních podmínek.

Josef Řídký pak podrobil výzkumu české populární sexuologické příručky ze třicátých až devadesátých let 20. století. Také z jeho příspěvku je patrné omezení této problematiky v českém prostředí v podstatě jen na muže. Vždyť ve 20. století nevyšla v Československu jediná relevantní příručka pro dívky, která by tematizovala ženskou homosexualitu. Ta byla, jak prokazuje práce Kateřiny Kolářové, v socialistickém diskursu rovněž spojována až s virem HIV a nemocí AIDS. Přesto však nebyla na rozdíl od Západu v soudobém kontextu jednoznačně ustavena jako nemoc příznačná pro homosexuály/gaye.

Závěrečnou část knihy tvoří studie, jež jsou věnovány situaci českých homosexuálů i reprezentaci jejich zájmů po roce 1989. Tématu homosexuality v české právní vědě se zabýval Jan Wintř, přičemž prokázal její vzrůstající četnost v posledních letech. Vývoj gay a lesbických tištěných a elektronických médií postihuje studie Zdeňka Slobody. Vzhledem k prudkému nárůstu jejich počtu ve zkoumaném období jde o úkol velmi obtížný, zvláště když autor neopominul ani internet. Také on naráží na problém, že oblast budování gay a lesbických sítí skrze přátelení nebo fanouškovství na internetu je dosavadním výzkumem prakticky nedotčena. Timothy M. Hall poté přibližuje české homosexuální identity v globální a místní perspektivě, přičemž danou problematiku zkoumal na základě metod zúčastněného pozorování. Poukazuje mimo jiné i na zvyšování rozmanitosti peer identit v ČR.

Aktuální otázku otcovství z pohledu gayů se metodou rozhovorů snažila probádat Věra Sokolová. Studie naznačila, že touha po dítěti či rodičovství jistě není gay mužům cizí, zároveň si jsou však vědomi (hetero)normativních tlaků a bariér ze strany společnosti. V posledním příspěvku se Kateřina Ciprová pokusila přiblížit nejednoznačné počátky a rozšiřování konceptu

queer v českém prostředí. Ten se až do nedávné doby používal zejména na akademické půdě, ani tam však nešlo o masovou záležitost. Zhruba od roku 2007 podle autorky začal pronikat do veřejného diskursu. Jelikož jde o cizí termín, může pro anglicky nemluvící osoby postrádat významy, jež s sebou nese kupříkladu v angloamerickém kontextu. Zde toto slovo získávalo historicky odlišné významy, a to od jeho použití pro označení jinakosti či podivnosti, které nemuselo mít a priori negativní náboj, až po negativní označování osob, které nevyhovovaly očekávaným formám chování. Sem se řadily i ty, které nebyly heterosexuální. Proměnu chápání tohoto pojmu v českém prostředí se autorka pokusila nastínit prostřednictvím diskusí ve společenském magazínu České televize Q, který je věnován sexuálním minoritám. Podle autorky přitom interpretace pojmu queer v tomto pořadu vede k jeho zkreslení, když samotný termín je vnímán spíše hanlivě. Koncept queer by naopak měl podle ní do budoucna směřovat především k rozvolňování a opouštění kategorií, zviditelňování jinakosti a různorodosti bez vytváření nových norem.

Vydaná publikace představuje ve své celistvosti cenný příspěvek k problematice dějin homosexuality, a to především pro nejnovější období. Je přitom důležité ji nechávat jako pokus o syntetické zpracování tématu, ale spíše jako nastínění možných směrů dalšího výzkumu. Předkládané hypotézy musí být budoucím badáním potvrzeny či případně vyvráceny. Otázkou zůstává, do jaké míry to umožní pro starší období velmi slabá pramenná základna. Poněkud větší pozornost by rovněž mohla být věnována reflexi homosexuality ze strany sexuálně majoritní společnosti, pro jejíž výzkum bude zřejmě rovněž platit výše zmíněné omezení. Zajímavé by rovněž bylo zpracování podobné problematiky se zaměřením na ženy, které však bude pravděpodobně ještě mnohem obtížnějším úkolem.⁶

Jaroslav Dibelka

6 K tomuto tématu srov. Helmut PUFF, *Weibliche Sodomie. Der Prozeß gegen Katherina Hetzeldorfer und die Rhetorik des Unaussprechlichen an der Wende vom Mittelalter zur Frühen Neuzeit*, *Historische Anthropologie* 3, 1999, s. 364–380.